Revista Universul Juridic ● nr. 11, noiembrie 2022, pp. 96-102

LEGITIMA APĂRARE – CAUZĂ JUSTIFICATIVĂ (IV) – CONEXITĂȚI ALE LEGITIMEI APĂRĂRI CU ALTE CAUZE CARE EXCLUD INFRACȚIUNEA, COMPATIBILITATEA ACESTEIA CU PROVOCAREA ŞI EFECTELE LEGITIMEI APĂRĂRI

Av. ***Răzvan-Gabriel Dalu***

Abstract

Self-defense is a subjective right that all persons have equally, regardless of their professional or special training, as well as their job.

Keywords: *right to defense, self-defense, cause that removes the criminal nature of the act, the effects of self-defense.*

Capitolul V. CONEXITĂȚI ale legitimei apărări cu alte cauze care exclud infracțiunea

(i) În ceea ce priveşte relația legitimei apărări cu starea de necesitate, se va reține aceasta din urmă în cazul în care persoana aflată în legitimă apărare, fiind nevoită să se apere, loveşte şi o altă persoană care se află în apropierea agresorului; sau este nevoită, pentru a se apăra, să pătrundă cu forța în locuința unei persoane ori să rupă un gard pentru a se înarma. În toate aceste cazuri, față de terța persoană, cel aflat în legitimă apărare, va putea invoca starea de necesitate[1].

[1] C. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. All Educațional S.A., 1997, Timişoara, p. 241; Gh. Dărîngă, în T. Vasiliu (coord.), *Codul penal comentat şi adnotat. Partea generală*, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1972, pp. 336-337.

(ii) Eroarea[2] în imprejurările legitimei apărări se poate materializa[3] cu privire la:

- persoana agresorului (*error in personam*) – dacă cel care se apără se află într-o eroare *invincibilă* asupra persoanei[4] agresorului, va beneficia de legitimă apărare, care va intra în concurs cu eroarea de fapt[5].

- modul de executare a apărării (*aberatio ictus*) – în acest caz persoana atacată nu mai comite o eroare de identificare, ci una de realizare a atacului. Dacă nu i se va găsi o vină în executarea apărării, în doctrină[6] s-a considerat că fapta nu va avea consecințe penale prin aplicarea *concomitentă* atât a legitimei apărări, cât şi a cazului fortuit, lezarea persoanei inocente fiind consecința unei împrejurări care nu putea fi prevăzută.

- existența pericolului agresiunii (aşa-numita legitimă apărare putativă[7]).

---

[2] Pentru o analiză în detaliu a erorii inverse/negative în această materie, a se vedea G. Antoniu, *Eroarea de fapt*, în RDP nr. 1/1995, p. 27-30 şi M. Dunea, *Constante şi modificări în structura cauzei speciale de nepedepsire întemeiată pe relațiile de căsătorie ori de rudenie ale infractorului, în cazul incriminării nedenunțării unor infracțiuni contra siguranței statului/securității naționale, în lumina tranziției legislative de la Codul penal din 1968 la Noul Cod penal din 2009 [partea a II-a: o analiză a formelor şi efectelor erorii de fapt]* în Analele Ştiințifice ale Universității „Al. I. Cuza" Iaşi, nr. 2/2012, pp. 109-113.

[3] V.A. Ionescu, *Legitima apărare şi starea de necesitate*, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1972, p. 127.

[4] Profesorul Tanoviceanu (I. Tanoviceanu, *Curs de drept penal. Volumul I*, Ediție Anastatică, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2018, p. 496) considera că în acest caz „poate ar fi drept să se dea o mică pedeapsă omorâtorului, considerându-se fapta sa ca un omor prin imprudență. Aceasta însă *de lege ferenda*, căci în cât despre *lege lata*, noi credem că omorâtorul nu va fi pedepsit."

[5] V.A. Ionescu, *op. cit.*, p. 127. În literatura de specialitate (Gh. Dărîngă, în T. Vasiliu (coord.), *op. cit.*, p. 337) se dă următorul exemplu: „*O persoană, crezând că este atacată de alta cu arma, se apără împotriva acesteia şi o ucide. Dacă din cercetări rezultă că victima nu avea nici o armă şi agresorul se înşelase asupra intenției acesteia, există o eroare de fapt urmată de o legitimă apărare putativă. Dimpotrivă, în cazul în care o persoană – fiind atacată de alta – se ascunde după un zid pentru a scăpa de agresiune, dar, auzind paşi care se apropie, ia o piatră şi o aruncă asupra urmăritorului în momentul în care acesta apare de după zid, dacă se constata că cel lovit nu era agresorul, ci un terț, există legitimă apărare şi eroare de fapt.*"

[6] V.A. Ionescu, *op. cit.*, p. 128.

[7] A. Boroi, M. Gorunescu, M. Popescu, *Dicționar de drept penal*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004, p. 248; M.A. Hotca, *Codul penal. Comentarii şi explicații*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2007, p. 538. În doctrina veche (V.A. Ionescu, *op. cit.*, p. 128) s-a afirmat că „*infracțiunea putativă se caracterizează printr-o rezoluție infracțională, urmată de o faptă fără semnificație penală, iar legitima apărare putativă se remarcă printr-o rezoluție licită, urmată de o faptă prevăzută de legea penală. În primul caz, eroarea cade asupra laturii obiective a faptei ce se intenționează să se comită, lăsând nealterată atitudinea psihică culpabilă, în timp ce în al doilea caz, eroarea cade asupra împrejurărilor care, înrâurind factorul intelectiv şi provocând în conştiința autorului o reprezentare eronată a realității, îl face să creadă că acționează legitim. Deşi din punctul de vedere al legii penale, situația ambilor făptuitori este aceeaşi, ei necăzând sub incidența legii, totuşi, analizând faptele, constatăm în cazul infracțiunii putative existența unei periculozități sociale a făptuitorului, chiar dacă este insuficientă pentru a justifica o incriminare, caracteristică ce lipseşte cu desăvârşire autorului unei legitime apărări putative.*" În continuare, autorul (*idem*, pp. 137-138) afirmă că „*s-a pus problema ce se întâmplă în cazul în care un terț, presupunând greşit că o persoană se găseşte în legitimă apărare, intervine în favoarea acesteia prin acțiuni care au drept consecință lezarea unui inocent (presupusul agresor)*." Acesta conchide că terțul se găseşte în situația unei legitime apărări putative. De asemenea, în aceeaşi lucrare s-a pus problema „*ce soluție se va dispune atunci când terțul intervenient a acționat împotriva presupusului agresor la solicitarea*

În doctrină, s-a pus problema dacă şi *excesul neimputabil* este aplicabil în cazul legitimei apărări putative. S-a conturat opinia[8] potrivit căreia textul art. 26 alin. (1) NCP poate fi aplicat, printr-o analogie în favoarea inculpatului, şi în cazul legitimei apărări putative.

În literatura de specialitate[9], s-a afirmat că „dacă cel care se apără se află în eroare asupra atacului, care, obiectiv, nu există sau nu prezintă gravitatea pe care i-o atribuie cel care se apără, (...) se face diferenţiere după cum eroarea poartă asupra premiselor de fapt ale legitimei apărări (cel care se apără crede eronat că este supus unui atac, deşi, în fapt, condiţiile legale ale stării de legitimă apărare nu existau decât în închipuirea făptuitorului) sau eroarea poartă asupra existenţei ori nu a unei reglementări privind legitima apărare (de pildă, cel care aplică o corecţie copilului crede eronat că există în lege o prevedere care admite această comportare). În primul caz, se vor aplica regulile erorii *de fapt*. Dacă eroarea poartă asupra existenţei şi limitelor legitimei apărări, această eroare are caracterul unei

celui care se crede atacat, deci eroarea asupra agresiunii făcând-o acesta din urmă, şi nu terţul. Şi în acest caz terţul se va găsi în legitimă apărare putativă cu condiţia însă să nu rezulte că şi-a dat seama de eroarea pretinsului atacat. Mai mult chiar, lui nu-i este imputabilă fapta chiar în cazul în care a fost indus în eroare de către pretinsul atacat, acesta din urmă răspunzând pentru fapta comisă de terţ. Acest caz evidenţiază o participaţie improprie. Dar în situaţia în care terţul intervine în favoarea uneia dintre persoanele în luptă, cu convingerea că acţionează în legitimă apărare? Astfel, A îl atacă pe B care se apără în aşa fel încât, la un moment dat, este pe punctul de a-l ucide pe A. În acel moment, C, fratele agresorului lui A, văzând că viaţa acestuia este în pericol, fără să aibă cunoştinţă de agresiunea fratelui său asupra lui B, intervine şi îl omoară pe B. Unele tribunale nu au considerat că C se poate bucura de dispoziţiile privitoare la legitima apărare. Cele mai multe însă au recunoscut că în asemenea împrejurări există legitimă apărare, motivând că o persoană trebuie judecată după propria sa intenţie şi nu în raport de intenţia altuia". Totodată, autorul menţionează că „*în literatura juridică s-a admis posibilitatea unei legitime apărări putative reciproce. De exemplu, o persoană întorcându-se noaptea acasă vede un individ care stă în capătul coridorului semiobscur şi crezând că este un hoţ scoate revolverul; la rândul său, individul care aştepta pe cineva din clădire, crezându-se în pericol, se pune în gardă şi dacă echivocul nu se sfârşeşte curând, şi unul şi altul pot trage cu arma, ambii fiind în stare subiectivă de legitimă apărare. În acest caz, se susţine că ceea ce este presupus echivalează cu realul, deoarece chiar condiţiile obiective sânt de natură să determine părţilor opinii raţionale şi sincere. (...) Pentru a ne găsi în legitimă apărare putativă este însă nevoie ca ambele persoane să aibă credinţa falsă că sunt supuse unei agresiuni. De aceea, pentru configurarea unei legitimi apărări reciproce putative reacţiile persoanelor se impun a fi simultane, pentru că altfel apărarea persoanei care este luată din eroare drept agresoare va fi făcută împotriva unui atac real şi nu fictiv, ea realizând deci o legitimă apărare propriu-zisă*". *Pentru o analiză aprofundată* a condiţiilor legitimei apărări putative şi a analizei corelative a dubiului, a se vedea V.A. Ionescu, *op. cit.*, pp. 130-136. Pentru *Efectele stării de ebrietate asupra legitimei apărări putative*, a se vedea articolul publicat de dl. Avocat dr. George Zlati la adresa: https://www.penalmente.eu/2013/04/06/efectele-starii-de-ebriate-asupra-legitimei-aparari-putative/

[8] F. Streteanu, D. Niţu, *Drept penal. Partea generală, Vol. I*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2014, p. 458; F. Streteanu, *Tratat de drept penal. Partea generală. Volumul I*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008, p. 505; V.A. Ionescu, *op. cit.*, pp. 138-139.

[9] V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Iliescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *Explicaţii teoretice ale Codului penal român, Volumul I, Ediţia a II-a,* Ed. Academiei Române şi Editura All Beck, Bucureşti, 2003, p. 209; M.A. Hotca, *op. cit.*, pp. 498-499; M.-C. Ivan, G, Ivan, *Cauzele justificative*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016, pp. 73-74, 112-113.

erori *de drept penal*. Dacă se aplică regulile erorii *de fapt*, înseamnă că soluția va diferi după cum eroarea este *invincibilă* (ipoteză în care este exclusă răspunderea celui care se apără) sau eroarea este *vincibila* (ipoteză în care răspunderea celui care se apără va exista în raport cu o faptă comisă din culpă, dacă aceasta este incriminată). Dacă se aplică regulile erorii *de drept penal*, soluția va diferi după cum eroarea a fost *invincibilă* (ipoteză în care este exclusă răspunderea penală a celui care se apără) sau eroarea a fost *vincibilă* (ipoteză în care, după unii autori, răspunderea celui care se apără va exista în raport cu o faptă comisă din culpă (dacă aceasta este incriminată), iar după alți autori, va constitui o circumstanță atenuantă judiciară). În cazul în care eroarea poartă asupra unei norme de drept extra penal la care face referire norma de incriminare, atunci ea este echivalentă cu eroarea de fapt. Dacă norma nu face nicio referire la o lege extrapenală, atunci eroarea nu înlătură caracterul penal.

(iii) S-a afirmat că[10] legitima apărare poate veni în concurs şi cu constrângerea morală. Se prezintă drept exemplu situația în care o persoană, care posedă un document ce prezintă o anumită importanță, este amenințată cu moartea de agresor pentru a-i preda acel document. Dacă victima acestui atac care îndeplineşte condițiile legitimei apărări se conformează cererii agresorului, va putea invoca constrângerea morală. Dar dacă ea reacționează împotriva agresorului, săvârşind o faptă prevăzută de legea penală pentru a înlătura atacul, va putea invoca legitima apărare, deoarece amenințarea cu un rău ce urmează a se produce imediat echivalează cu un atac injust.

(iv) În doctrina veche[11], s-a adus în discuție şi relația dintre legitima apărare şi cazul fortuit. Astfel, s-a presupus că „ A reacționează împotriva lui B care îl atacă cu pumnii, printr-o lovire cu palma deschisă, urmată de o imobilizare. Această reacție însă îi produce agresorului un şoc cardiac în urma căruia moare. Privită prin prisma mijloacelor folosite în apărare şi a eficienței lor în general, observăm că reacția a rămas în limitele *proporționalității*. Rezultatul însă, moartea agresorului, este *disproporționat* față de natura pericolului care îl amenința pe A. Se poate afirma că A a depăşit limitele legitimei apărări urmând să răspundă pentru aceasta? Răspunsul va fi dat în funcție de modul în care se va rezolva problema *dezvoltării legăturii cauzale*. (…) Ceea ce s-a petrecut fără ca autorul să fi putut prevedea rezultatul acțiunii sale reprezintă un *casus* din punct de vedere juridic, un caz fortuit, neexistând vreo culpă în sarcina făptuitorului. Cu atât mai mult în cazul legitimei apărări, rezultatul reacției nu-i poate fi imputabil. În plus, *chiar dacă ar fi cunoscut* că agresorul este cardiac, aceasta nu l-ar fi putut împiedica să reacționeze

[10] Gh. Dărîngă, în T. Vasiliu (coord.), *op. cit.*, p. 337.
[11] V.A. Ionescu, *op. cit.*, pp. 140-141.

în condițiile legii, boala agresorului neputând fi o cauză de împiedicare a unei reacții legitime. Tot aşa cum în infracțiunile *preterintenționate*, dacă nu se puteau prevedea consecințele mai grave ce s-au produs, răspunderea făptuitorului va rămâne cantonată la infracțiunea de bază, şi în situația depăşirii, prin rezultat, a proporției apărării, *legitima apărare se va invoca pentru legitimarea reacției, iar cazul fortuit pentru consecințele mai grave* survenite, neimputabile făptuitorului".

Capitolul VI. LEGITIMA APĂRARE ŞI PROVOCAREA

În literatura veche[12], s-a pus întrebarea dacă provocarea exclude legitima apărare, prezentându-se un exemplu: „*Primus provoacă pe Secundus pălmuindu-l;*

[12] I. Tanoviceanu, *op. cit.*, pp. 496-497; Un alt autor (V.A. Ionescu, *op. cit.*, p. 82, 85-86, 114) menționează că „*într-adevăr, contrariposta agresorului nu are aspect de apărare ci tot de atac, ea nefiind altceva decât continuarea aceleiaşi atitudini agresive, deliberate, care urmăreşte aceeaşi finalitate, lezarea persoanei. (...) Ar fi un nonsens să se pretindă că în succesiunea evenimentelor agresorul atentează în mod deliberat la viața celui atacat, iar în secunda în care acesta reacționează legitim, acționează constrâns. Atitudinea agresorului trebuie privită într-o unitate care nu-şi poate pierde semnificația decât în cazul în care intervine un element nou care schimbă radical situația de conflict dintre părți. (...) Aşa cum am arătat, ceea ce interesează nu este momentul inițial al acțiunii declanşatoare a lanțului cauzal de atitudini succesive, ci hotărâtor rămâne identificarea atacului care justifică legitima apărare, indiferent deci de vinovăția persoanei care a declanşat evenimentele ce au condus la crearea stării de legitimă apărare. Dacă însă se provoacă intenționat agresiunea împotriva sa, tocmai în scopul de a comite, contra persoanei astfel provocate, un act pedepsibil sub acoperirea legitimei apărări, această împrejurare conduce la nerealizarea acestei cauze de excludere a caracterului penal al faptei. (…) O persoană este constrânsă să se apere din pricina unei cauze străine de voința sa. Când însă o persoană determină în mod voluntar cauza care o pune apoi în situația de pericol la care în mod conştient s-a expus, „căutând agresiunea", apărarea nu mai este legitimă.*"

Într-o altă lucrare din literatura veche, s-a prezentat o soluție din jurisprudența de la acea vreme (T.S., Col. Pen., dec. nr. 737/1958 în Gh. Dărîngă, în T. Vasiliu (coord.), *op. cit.*, p. 342), arătându-se că „*se consideră legitimă apărare chiar dacă, anterior atacului victimei, inculpatul o provocase pe aceasta, iar ulterior victima a trecut la un atac vădit disproporționat în raport cu actul de provocare, față de care inculpatul a răspuns şi el prin lovituri de cuțit, omorând-o pe victimă.*" În literatura recentă (*Tratat I*, pp. 497-498; F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, pp. 370-371) s-a afirmat că „O primă ipoteză este cea în care o persoană comite un act provocator împotriva alteia, *în scopul ca aceasta să riposteze violent, declanşând un atac ce îi va oferi provocatorului ocazia de a comite fapta prevăzută de legea penală împotriva celui provocat, la adăpostul legitimei apărări.* (…) în acest caz nu *va fi incidentă* cauza justificativă a legitimei apărări, provocatorul urmând a răspunde pentru fapta comisă în apărare. (…) O *precizare suplimentară* se impune totuşi. Pentru a exclude incidența legitimei apărări, actul provocator trebuie să constea într-o faptă antijuridică. În măsura în care fapta provocatorului *nu* este antijuridică, săvârşirea ei *nu* va duce la pierderea beneficiului legitimei apărări, chiar dacă provocarea s-a făcut în scopul de a declanşa un atac la care provocatorul să riposteze apoi. Spre exemplu, X, având cunoştință de o infracțiune comisă de către Y, o denunță, iar apoi îl înştiințează pe Y de denunțul făcut, cunoscând comportamentul violent al acestuia şi bazându-se pe faptul că îl va ataca. Dacă Y, la aflarea veştii, îl atacă într-adevăr pe X cu un cuțit, iar acesta îl ucide în apărare, fapta de omor săvârşită de X *va beneficia de* cauza justificativă a legitimei apărări. O altă ipoteză este aceea în care actul provocator constă într-o faptă intenționată, *dar nu este săvârşită în scopul de a determina un atac la care să se răspundă cu o apărare*. Dacă totuşi cel atacat declanşează atacul, iar provocatorul comite o faptă tipică în apărare, (...) provocatorul *va beneficia de reținerea cauzei justificative*".

Secundus voind să omoare pe Primus provocatorul, acesta îl previne şi-l ucide ca să-şi scape viața, putea-va oare în acest caz provocatorul Primus, care din cauza provocării era expus să fie omorât, să invoce legitima apărare? J.D. Baiardi credea că provocatorul nu are drept să invoce legitima apărare, în cazul când el va ucide pe provocat. „Acela – zice dânsul – care primul va fi provocat prin cuvinte injurioase, deşi s-ar fi pus în urmă în pericol de moarte, dacă va ucide, nu se bucură de privilegiul apărării necesare, căci el însuşi a fost cauza răului, şi a pus el însuşi pe altul în necesitate, şi prin prezumțiunea dreptului, nu se vede a fi ucis pentru legitima apărare".

În continuare, profesorul Tanoviceanu menționează că *„autorii moderni fac însă următoarea distincțiune. Dacă atacul lui Primus era aşa de grav, încât a pus pe Secundus în legitimă apărare, Primus nu poate invoca legitima apărare, căci nu poate să existe legitimă apărare în contra legitimei apărări. Dacă însă din contră, atacul lui Primus nu este decât o provocare, care ar da o scuză lui Secundus, iar nu dreptul de legitimă apărare, atunci Primus va putea invoca legitima apărare, şi nu va răspunde decât de agresiune primitivă, cu circumstanța agravantă a consecințelor"*. În lucrarea sa, profesorul prezintă şi opinia lui Majno, care considera că *„ Acel care a pus pe altul în pericol de moarte, şi apoi, spre a se apăra el însuşi de moarte ucide, nu mai are nici o apărare"*.

Capitolul VII. EFECTELE LEGITIMEI APĂRĂRI

Potrivit art. 18 coroborat cu art. 19 NCP, nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală săvârşită în condițiile legitimei apărări, fiind înlăturată trăsătură esențială a infracțiunii – antijuridicitatea.

Prin urmare, făptuitorului nu i se pot aplica pedepse (principale, complementare, accesorii), măsuri educative (privative, neprivative de libertate) şi nici măsuri de siguranță (art. 107 alin. (2) NCP).

În ceea ce priveşte aspectele civile, art. 1360 alin. (1) NCC prevede că *„nu datorează despăgubire cel care, fiind în legitimă apărare, a cauzat agresorului un prejudiciu"*.

Pe plan procesual penal, soluția va diferi în funcție de faza procesuală în care ne situăm:

(i) În faza de urmărire penală, procurorul va dispune clasarea în baza art. 17 teza I coroborat cu art. 314 alin. (1) lit. a) şi cu 315 alin. (1) lit. a) teza a II-a raportat la art. 16 alin. (1) lit. d) teza I NCPP;

(ii) În faza de judecată, judecătorul va dispune achitarea în baza art. 17 alin. (2) coroborat cu art. 396 alin. (5) raportat la art. 16 alin. (1) lit. d) teza I NCPP.

BIBLIOGRAFIE

A. Cursuri, tratate, monografii

1. Bulai C., *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. All Educațional S.A., 1997, Timişoara;

2. Dongoroz V., Kahane S., Oancea I., Fodor I., Iliescu N., Bulai C., Stănoiu R., *Explicații teoretice ale Codului penal român, Volumul I, Ediția a II-a,* Ed. Academiei Române şi Editura All Beck, Bucureşti, 2003;

3. Hotca M.A., *Codul penal. Comentarii şi explicații*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2007;

4. Ionescu V.A., *Legitima apărare şi starea de necesitate*, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1972;

5. Ivan M.-C., Ivan G., *Cauzele justificative*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016;

6. Streteanu F., *Tratat de drept penal. Partea generală. Volumul I*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008;

7. Streteanu F., Nițu D., *Drept penal. Partea generală, Vol. I*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2014;

8. Tanoviceanu I., *Curs de drept penal. Volumul I,* Ediție Anastatică, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2018;

9. Vasiliu T. (coord.), *Codul penal comentat şi adnotat. Partea generală*, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1972.

B. Articole şi studii de specialitate

1. Antoniu G., *Eroarea de fapt*, în Revista de Drept Penal nr. 1/1995;

2. Dunea M., *Constante şi modificări în structura cauzei speciale de nepedepsire întemeiată pe relațiile de căsătorie ori de rudenie ale infractorului, în cazul incriminării nedenunțării unor infracțiuni contra siguranței statului/securității naționale, în lumina tranziției legislative de la Codul penal din 1968 la Noul Cod penal din 2009 [partea a II-a: o analiză a formelor şi efectelor erorii de fapt]* în Analele Ştiințifice ale Universității „Al. I. Cuza" Iaşi, nr. 2/2012;

3. Zlati A., *Efectele stării de ebrietate asupra legitimei apărări putative*, disponibil pe https://www.penalmente.eu/2013/04/06/efectele-starii-de-ebriate-asupra-legitimei-aparari-putative/.

C. Dicționare

1. Boroi A., Gorunescu M., Popescu M., *Dicționar de drept penal*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2004.